

Jane Austenová

PÝCHA A PŘEDSUDEK

Překlad: **Eva Kondrysová**

Režie a dramaturgie: **Daniel Špinar**

Dramaturgie: **Ilona Smejkalová, Milan Šotek**

Scéna: **Lucia Škandíková**

Kostýmy: **Linda Boráros**

Hudba: **Jiří Hájek**

Pohybová spolupráce: **Petra Parvoničová**

Light design: **Ondřej Kyncl**

BENNETOVÁ: **Lucie Juříčková**

JANE: **Jana Stryková j. h.**

ELIZABETH: **Magdaléna Borová**

MARY: **Lucie Valenová j. h.**

KITTY: **Denisa Barešová (posluchačka DAMU)**

LYDIA: **Jindřiška Dudziaková (posluchačka DAMU)**

LADY CATHERINE: **Iva Janžurová**

REYNOLDSOVÁ: **Jana Preissová**

GARDINEROVÁ: **Eva Salzmannová**

CHARLOTTA: **Marie Štípková j. h.**

CAROLYNE: **Kateřina Winterová**

ANNA, GEORGIANA: **Anna Peřinová (posluchačka DAMU)**

BENNET: **David Prachař**

DARCY: **Pavel Batěk**

BINGLEY: **Jiří Suchý z Tábora**

COLLINS: **Filip Rajmont**

WICKHAM: **Patrik Děrgel**

FITZWILLIAM: **Matyáš Řezníček**

„Světlem panuje skálopevné přesvědčení, že svobodný muž, který má slušné jmění, se neobejde bez ženušky,“ tak začíná nejslavnější román anglické spisovatelky Jane Austenové. Příběh z venkova ironicky líčí rodinné vztahy a stejně úsměvně pojednává i ústřední problém – jak co nejrychleji a nejelegantněji provdat všechny dcery. Bennetovi jich mají hned pět, takže paní Bennetová věnuje společenským vztahům v okolí (z logických důvodů) mimořádnou pozornost. Strnulou venkovskou atmosféru rozvíří pohledný pan Bingley, nápadník k pohledání, jehož jedinou charakterovou vadou je jeho přítel – zachmuřený, záhadný, štiplavý pan Darcy. Jestli se k Bingleymu nejlépe hodí překrásná Jane Bennetová – co se stane s druhou dcerou Elizabeth? Je možné zamilovat se proti své vůli? Jiskřivý, zábavný, působivý román dá v jevištní verzi zazářit dámské i pánské části souboru Činohry ND a inteligentní humor, jímž Austenová strhuje čtenáře už dvě stě let, do divadla přiláká ženy... i muže. Ostatně, jak známo, žádný muž se neobejde bez...

PÝCHA A PŘEDSUDEK POPRVÉ NA JEVIŠTI NÁRODNÍHO DIVADLA

/o inscenaci režiséra Daniela Špinara/

Pro vývoj anglického románu vykonala **Jane Austenová** (1775–1817) neobyčejně mnoho. Přidáním ironického a satirického podtextu posunula románovou tvorbu ze sfér naivního realismu o celou generaci kupředu, a to vše v době počínajícího romantismu a rozkvetu gotického románu. Jako málokdo ve své době dokázala nahlédnout do lidské duše a svým literárním talentem vytvořila mikrokosmos tehdejší společnosti se všemi problémy, jež platí o lidské povaze. Avšak bystrý postřeh, duchaplnost a ironická komika jejích próz působí dodnes stejně živě jako v době, kdy tyto knihy vycházely. Vždyť zobrazují život coby báječnou komedii, téměř pohádku, která končí pro slušné lidi vždy úspěšně. Pohádku, po níž všichni (ať už si to přiznáme, či ne) ve skrytu duše toužíme. Pohádku z pera ženy, jejíž skutečný život měl k pohádce proklatě daleko.

První verzi svého nejslavnějšího románu *Pýcha a předsudek* sepsala již v letech 1795–1797, vydán byl anonymně roku 1814. Hlavní hrdinka Elizabeth Bennetová má čtyři sestry, ale žádného bratra, jenž by zdědil otcův majetek. Ten má po smrti pana Benneta přejít na nejbližšího mužského příbuzného. Dívky tak nemají žádné věno, jež by jim umožnilo dobře se vdát. Sídlo v sousedství si ale pronajme bohatý pan Bingley, a spolu se svým poněkud arogantním přítelem panem Darcym se stanou předmětem spekulací matek i dcer v okolí... Děj je soustředěn na historii námluv a vdavek tří z pěti dcer Bennetových, a zatímco předsvatební historie nejstarší dcery Jane je dramatinizována úklady vnějšími, jsou četná nedorozumění mezi druhorozenou Elizabeth a jejím nápadníkem Darcym motivována vnitřně: hrdinčinými zásadami, její neochotou podrobit se konvencím i uraženou ješitností. Teprve posléze odhaluje kladné stránky svého vyvoleného.

Inscenace uměleckého ředitele Činohry ND je vůbec prvním pokusem uvést *Pýchu a předsudek* na jevišti Národního divadla. *„Hledali jsme v dramaturgii nějaký velký titul, kde by se uplatnila dámská šatna, a řekli jsme si, že to musí být opravdu skutečná, ‚těžkotonážní‘ klasika. Tak jsme četli a četli, až jsme narazili na Pýchu a předsudek. Zjistili jsme, že i my jsme kdysi měli vůči tomuto románu ‚pýchu a předsudek‘, považovali jsme ho mylně za červenou knihovnu, která nebude nikoho zajímat. Ale on je to opravdu úžasný příběh, který je moderní, nadčasový, má neobyčejně plastické charaktery. Pak už jsem začal jenom psát a psát – byl to rok a půl náročné práce,“* popisuje genezi vzniku dramatinizace režisér Daniel Špinar.

Do hlavních rolí Elizabeth a Darcyho obsadil Magdalénu Borovou a Pavla Bařka. Zřetelnou výhodou při zkoušení byl fakt, že téměř všichni z týmu, včetně herců, měli román tzv. načtený. *„Ano, znal jsem knihu, ale dostal jsem se k tomu v podstatě nechtěně, ve chvíli, kdy se titul objevil na fermanu. Ale přečetl jsem si ho a nějak mě to během několika stránek pohltilo. Začal jsem Elizabeth a Darcymu fandit a jsem hrozně rád, že to s nimi dopadlo dobře,“* říká představitel hlavní mužské role Pavel Bařka a dodává: *„Myslím, že Darcy není úplně arogantní, spíš ho tak vnímá jeho okolí. Je to předsudek těch druhých, zařadit si někoho do škatulky, říct si ‚to je nepříjemný člověk‘. Já to sám zažívám, i o mně si lidé myslí, že jsem zlý a namyšlený.“*

Špinarova dramatinizace také velmi zdařile demonstruje rozdílnost ženského a mužského vnímání světa, což je mj. podpořeno i faktem, že pod inscenací jsou podepsáni hned dva dramaturgové – Ilona Smejkalová a Milan Šotek. Na projektu dále spolupracoval osvědčený tým, scénografka Lucia Škandíková a kostýmní výtvarnice Linda Boráros, která své návrhy charakterizuje skrze herecké obsazení: *„Mou největší inspirací byla nutnost vytvořit dvanáct odlišných a jasných ženských charakterů a pak také romantika anglických, venkovských interiérů a zahrad.“* Daniel Špinar ji doplňuje: *„Snažili jsme se vytvořit pomyslný vnitřní prostor hrdinky. Z exponovaného, domácího prostředí s gaučem à la Simpsonovic rodinka se Eliza neustále dívá do monumentálního prostoru Národního divadla a touží po*

něm. V druhé půli se láme celá hra, po Darcyho dopisu se i ona dostává do svého vnitřního světa. Tam už najednou stojí před jakýmsi imaginárním tribunálem,“ zpřesňuje Špinar režijně-scénografický koncept a vysvětluje: „Ve svých režiiích se snažím vytvářet abstraktní prostory. Nechci popisovat děj, vysvětlovat divákovi, že jsme venku nebo vevnitř, ale spíš demonstrovat fakt, že postavy svým chováním skutečně vytvářejí svůj vnitřní prostor.“

Autorem hudby je další stálý spolupracovník Daniela Špinara, hudební skladatel Jiří Hájek. „Již od začátku našich rozhovorů o hudební stránce inscenace, které jsme s Danem Špinarem vedli, jsme se shodovali v záměru, že by mělo jít o zvuk klasických nástrojů, avšak nezatěžkaný ‚klasickou‘ hudbou,“ popisuje Hájek. „Vznikla hudba, jež je ve své struktuře silně inspirována prvky latino a bossa nova, avšak složená pro smyčcový kvintet, flétnu a piano. Využití nástrojového obsazení je pak striktně rozděleno mezi první a druhou polovinu inscenace. V úvodní části využíváme zvuku celého ansámblu a kombinaci všech nástrojů, avšak v závěru je jako kontrastu využito pouze sólové piano“.

Česká premiéra inscenace proběhne ve čtvrtek 25. listopadu.

/Ilona Smejkalová/

ODTAŽITOST ZPŮSOBENÁ ZRANITELNOSTÍ

/rozhovor s Danielem Špinarem/

Kdy jste poprvé četl *Pýchu a předsudek* a čím Vás tento román zaujal či oslovil? / Znal jsem filmové a televizní zpracování, ale poprvé jsem četl *Pýchu a předsudek* teprve před dvěma lety. A totálně jsem se do tohoto románu zamiloval. Nejenom že je to opravdu čtivé, ale především je to nesmírně psychologicky věrohodné a moderní.

Jak byste popsal svoji dramaturgii a na co jste se při úpravě textu soustředil? / Soustředil jsem se na dvě slova PÝCHA a PŘEDSUDEK a skrze ně jsem vše filtroval. Zbavoval jsem se co nejvíce dobových klišé a akcentoval příběh mladé holky, která musí odhodit svou pýchu a předsudek, aby si zasloužila lásku.

Proč jste se pustil do dramaturgie vlastní a nepoužil jste některou z již existujících? / Protože stávající dramaturgie jsou příliš konverzační a konvenční. A já považuji *Pýchu a předsudek* za velmi akční román. Navíc mohu jakožto režisér své inscenační záměry přímo do dramaturgie promítnout, což je výhoda.

Na co byste nalákal i mužské – dejme tomu silně neromantické – publikum? / Doporučil bych všem mužům, aby odhodili svou pýchu a předsudek vůči této knize. Každý člověk, pokud je alespoň trochu otevřený, se v románu najde!

Je v původním příběhu či ve Vaší dramaturgii něco, co vnímáte jako Vaše téma? / Ztotožňuji se samozřejmě s oběma hlavními postavami. S Elizabeth mám podobný humor, radost ze života, bojovnost, a jakožto druhorozený rozumím přesně, čím si v románu prochází. S Darcym mám společnou nepřístupnost, odtazitost, která je způsobena jistou zranitelností. Zároveň díky své funkci vím, jak se cítí člověk, který je neustále atakován předsudečnými a závistivými lidmi.

KAŽDÝ V SOBĚ MÁME JISTOU DÁVKU PÝCHY

/rozhovor s Magdalénou Borovou/

Kdy jste se poprvé setkala s románem Pýcha a předsudek? / Román jsem si přečetla až během letošních prázdnin, poté, co jsem se dozvěděla, že mám hrát hlavní hrdinku. Nikdy mě nelákal, myslela jsem, že jde o hodně odlehčený žánr, čímž se Jane Austenové moc omlouvám. Zhltila jsem ho jedním dechem. Austenová zcela předběhla svou dobu. Je to velmi vtipné, ironické. Ohromilo mě především to, jak do hloubky autorka dokáže zachytit psychologii postav – jejich ambivalentnost. Jak je empatická a přitom má nadhled.

Jak byste svoji postavu charakterizovala, respektive co má Elizabeth Bennetová společného s Magdalénou Borovou? / Myslím, že Elizabeth je mnohem odvážnější a více prostořeká než Magdaléna. Ale jsou si podobné jistou dávkou energie a smyslu pro humor. Eliza si strašně ráda něco myslí. Strašně ráda to nahlas říká, rychleji, než by měla. Je přesvědčena, že má odhad na lidi, že vidí do jejich povah, a právě tato její pýcha a předsudky ji nakonec „doženou“.

Knihu mají mnozí zafixovanou jako tzv. ženskou literaturu, na co byste nalákala i mužské – dejme tomu silně neromantické – publikum? / Lákala bych je právě na ironii a humor, který je, doufám, v inscenaci přítomen. Každý v sobě máme jistou dávku pýchy, ať přijdou muži promasírovat svou ješitnost a neomylnost, která je krásně ztvárněna i několika mužskými postavami hry.

Najdete v inscenaci své osobní téma či motiv související s konkrétní osobní zkušeností? / Pro mě je na inscenaci nejsilnější sdělení, jak osvobozující a posilující je umět se omluvit, přiznat svou chybu, pustit k sobě pokoru. Myslím, že člověk se tak nějak od přírody nerad omlouvá, tady máme jako lidský druh velké rezervy, a hodně je to vidět ve veřejném sektoru...

TŘI ČTYŘI RODINY V OBYČEJNÉ VESNICI – TO JE JEDINEČNÝ NÁMĚT!

/životopis a dílo Jane Austenové/

Snad jí skutečně patří označení „první moderní anglická autorka“. Nechce se věřit, že Jane Austenová náleží přelomu 18. a 19. století, že prožila dobu napoleonských válek a že desítky let před Ch. Dickensem či sestrami Brontëovými vytvořila díla, ke kterým se dnes vracíme bez trapného pocitu, že z piety čteme takzvané velké dílo minulosti, v podstatě však značně dřevá a ohlodané zubem času.

Jane Austenová se narodila roku 1775 v hrabství Hampshire, v početné rodině anglikánského reverenda George Austena. Činorodá rodina s osmi dětmi obývala zchátralou faru spolu s několika žáky ze školy, kterou Austenovi ve svém domově zřídili. I malá Jane díky osvíceným rodičům získala vzdělání kvalitnější než ostatní ženy v její době. Nadaná dívka, vyrůstající v inspirujícím literárním prostředí, se ovšem učila i sama a spontánně. Poté, co byla uvedena do společnosti, vedla až do své smrti život, který se skládal z obvyklých zábav její společenské vrstvy: plesy, návštěvy známých, čas od času i pobyt v Londýně. Měla bohatě rozvětvenou rodinu a často pobývala u svých příbuzných, s nimiž si také vášnivě dopisovala. Nežila ale ve vakuu ani v odtržení od okolního světa, ale jednoduše se rozhodla o těchto věcech nepsat. Jak sama jednou poznamenala: „*Tři čtyři rodiny v obyčejné vesnici – to je jedinečný námět!*“

I když ctitelé v jejím životě nechyběli, neměla v lásce štěstí a stejně jako její starší sestra zůstala neprovdána a po smrti otce pobývala u svých bratrů. V té době už byla těžce nemocná, zřejmě trpěla Addisonovou chorobou. Snaha vyléčit se ji vedla do Winchesteru, ale postup nemoci byl tak rychlý, že roku 1817 zemřela během dvou měsíců. Pochována je v místní katedrále.

Z přibližně 3000 dopisů, které Jane Austenová za svůj život napsala, se jich dochovala pouhá hrstka, zhruba 160. Starší sestra Cassandra, které byla většina korespondence adresována, bohužel převážnou část dopisů spálila a zbytek nemilosrdně zcenzurovala. Údajně hlavně proto, aby se listy nedostaly do rukou příbuzným a mladší neteře nečetly Janiny ostré a cynické invektivy na ostatní členy rodiny či sousedy. Jiné dopisy byly posléze zničeny dalšími dědici. Ovšem i z torza korespondence je patrné, že Austenová nebyla v soukromí pouze tou milou a rozvernou tetičkou (jak ji s gustem popisovali příbuzní), ale také ženou břitkého, (sebe)ironického a často velmi krutého humoru.

Náčrty jejich budoucích slavných románů vznikaly již v průběhu 90. let 18. století. Nejprve vycházely anonymně – nicméně nejbližší rodina o jejím autorství věděla. Jestliže ve svém prvním díle *Northangerské opatství* (1798–1799, vyd. 1818) parodovala gotické romány Ann Radcliffové, opravdu ji proslavily až její pozdější práce výrazně odlišného charakteru: *Rozum a cit* (1795–1799, vyd. 1811), *Pýcha a předsudek* (1796–1797, vyd. 1814) či *Emma* (1815).

Náměty všech románů jsou přibližně podobné, zápletky se zabývají láskou, v centru dění obvykle stojí mladá žena (nebo několik mladých žen), jejíž problémy jsou typickými pro mladé, svobodné ženy z vyšší vrstvy na začátku 19. století. Nutno říct, že tyto problémy většinou souvisejí s možností či nemožností dosáhnout společensky vhodného sňatku. Dnešním čtenářům se tento přístup může zdát naivní, ale pro tehdejší ženu ze středních a vyšších vrstev byl společensky přijatelný sňatek jediným způsobem, jak dosáhnout sociálních jistot a v podstatě si i udržet společenského uznání.

Tyto milostné peripetie slouží autorce k výtečnému detailnímu popisu soudobé společnosti. Její pohled není vždy laskavý, spíše kousavě ironický. A přestože příběhy mají morální podtext, moralita vyplývá ze samotného děje – Austenová nechává čtenáře, aby si ji našel, a nesklouzává k laciné didaktičnosti. S pronikavým pozorovacím talentem i bystrým smyslem pro absurdní situace sleduje různé charaktery, všímá si lidského chování, projevuje nelíčenou radost nad povahovými výstřelky a s gustem je paroduje.

Ale bylo by příliš krátkozraké vnímat její romány jen jako výsměch lidským pošetilostem. Na svou dobu přinášejí tyto knihy i výrazné mravní poslání – arogantní postavy se znemožní, chamtivci neuspějí a bídáky stihne spravedlivá odplata (i když jen v podobě hloupé manželky či ztráty majetku). V pozdější tvorbě nahrazuje bujaré žertování spíš vtíp, někdy tak vycizelovaný, že jej čtenáři možná ani nedocení. Výstřední komické postavy z raných prací však Jane Austenová neopouští, pouze jim dodává na rafinovanosti.

Jako například v případě tragikomické postavy pana Collinse z *Pýchy a předsudku*, v němž bravurně karikuje absurditu tupé servilní nadutosti.

Jak aktuální!

/Ilona Smejkalová/

OSTEN JANE AUSTEN

/dramaturgická douška/

„Světlem panuje skálopevné přesvědčení, že svobodný muž, který má slušné jmění, se neobejde bez ženušky.“ Možná nejslavnější věta anglické literatury (zde ovšem v překladu Evy Kondrysově) uvozuje román, kterému stejně snadno propadne mladá dívčí duše jako emeritní univerzitní profesor – v obou případech potenciální divák Historické budovy Národního divadla. Těžko najít jiné dílo, jež by v sobě tak kongeniálně snoubilo „červenou knihovnu“ (jistěže pouze zdánlivou!) s nejvyšší myslitelnou úrovní stylistickou. Citovat Austenovou patří dodnes k dobrému tónu „londýnské kavárny“. Tato konverzační podstata *Pýchy a předsudku*

jako by si přímo říkala o scénické provedení (resp. jako by Austenová měla před očima koncentrované dramatické výstupy na půdorysu klasické svatební komedie).

Austenovské bonmoty – jejichž vliv je patrný snad z každé věty Oscara Wildea či G. B. Shawa – umějí být zhusta velmi kruté („*Kdybych chtěla nějaké děti urážet, nevybrala bych si k tomu ty svoje!*“ brání se jim paní Bennetová, ale sama se dopouští ještě mnohem nehoráznějších – to když se handrkuje o to, koho z dětí má radši) a v tomto smyslu se vymykají poklidné měšťanské konverzačce při čaji. Ačkoliv je krutost jednotlivých promluv často vědomá a zasahuje ta nejcitlivější místa bližních, děje se tak natolik inteligentně, aby nešlo o přímou palbu (k té dochází jen při nezvládnutí emocí). Jak druhého urazit, aniž bych mohl být z urážky nařčen. („*Nerada bych si o tvém příteli myslela, že je prospěchář!*“ – řečnická figura tetičky Gardinerové, kterou říká i neříká právě to.) Jejich záměrná šroubovitost si tak v ničem nezadá s formulacemi podvodných smluv. *Pýcha a předsudek* je založena na mluvních gestech specifické kvality: pomluva, mínění, nedorozumění, překrucování, odposlechnutý hovor, vyznání lásky formou hádky (první dvoření Darcyho Elizabeth)...

Činohra Národního divadla se v druhé sezoně za sebou vrací k odkazu velkých žen – spisovatelek, které výrazně formovaly své národní literatury. Jak říká Profesor v Lagronové hře *Jako břitva* (Němcová): „*Aspoň se bude vidět, že český jazyk má nejen velké muže, ale i velké ženy... Že nejen angličtina s tou Austenovou...*“ Nyní, když jsme splatili (jistě jednou provždy nesplatitelný) dluh Boženě Němcové, nadešel čas právě na „tu Austenovou“.

Fascinují mě názvy Austenové děl. *Pýcha a předsudek*.¹ *Rozum a cit*. Nepozorný knihovník by je snadno mohl přimíchat do sekce „Filosofie“ – mezi svazky *Bytí a nicota* (Sartre), *Umění a čas* (Patočka). Vtip románů Jane Austenové je však s povahou filosofických traktátů nesouměřitelný. Přitom o veličinách, jež si svými názvy předsevzaly ohledat, nevypovídají s o nic menší moudrostí. Ovšem je to – řečeno s Milanem Kunderou – „moudrost románu“. Či v našem případě: „moudrost divadla“ – založená na konkrétním předvedení. Když o někom prohlásím, že je nesnesitelný, těžko tím druhému takovou zkušenost zprostředkuji. To dokáže právě divadlo. Nevytasí se s definicí „Pýcha je...“, ale na základě vlastních epizod a jejich průběhu nám takové chování předvede.

Avšak to, co se jako pyšné jeví, nemusí ještě nutně pyšným být. Arogance nezřídka pramení z nejistoty. V takovém případě mluvíme o „aroganci nesmělých“. Ukázkovým příkladem, jak podivně se člověk dokáže chovat, není-li v dané společnosti ve své kůži, je Solený ve *Třech sestřích*. Nedej na první dojmy, vybízí nás Austenová. (První verzi románu také Austenová pojmenovala *First Impressions*.) Ale je vůbec možné na první dojmy nedat? Psychologie hovoří o prvních třech vteřinách, tolik důležitých pro každý sebehypotetičtější vztah. Pokud se „neudějí“, musí nastoupit rozum (recept Charlotty: „*Žena musí využít každé chvíle, aby si k sobě muže připoutala. Až když ho má jistého, pak je vždycky dost času se zamilovat.*“). Domnívám se, že právě ony tři vteřiny proběhly mezi Elizabeth a panem Darcym na jedničku – až pak se vše zvtřlo...

„Detektivka o sobě samém“ – tak nazval Daniel Špinar na zahajovací zkoušce *Pýchu a předsudek*. Jako nezbytnou cestu k sobě samému, než mohu vstoupit do svazku s druhým člověkem. Připomeňme, že Špinar patří k dramaturgům nesmírně zručným – viz jeho vynikající převod *Bratrů /Karamazových/* (absolventská inscenace z roku 2007 v divadle Disk). Rafinovanost jeho přístupu k Austenové spočívá v tom, že vyloženě vypravěčské pasáže, jakými jsou popisy postav, klade „brechtovsky“ do úst figurám samotným – ty tak vlastně referují samy o sobě. Tím se jen podtrhuje důraz na vystupování, sebe prezentaci: „jak

¹ Čeština dokonce umožnila zachovat aliteraci, kterou oplývá originální anglický název: *Pride and Prejudice* – *Pýcha a předsudek*. U *Sense and Sensibility*, tedy *Rozumu a citu*, již tak úspěšná být nemohla.

chci, aby mě druzí viděli, když vstupuji do místnosti“. Vše navíc s laskavým svolením dvorní (nejen) austenovské překladatelky, paní Evy Kondrysové, která krátce po premiéře inscenace oslaví své 90. narozeniny (5. prosince). Kupodivu první *uvedení* Jane Austenové (1775–1817) v Národním divadle tak můžeme vnímat jako hned několikeré *uvedení* do „Síně slávy“ – pro famózní autorku i její českou „tlumočnici“.

/Milan Šotek/

Videotrailer k inscenaci bude ke stažení na videokanálu Činohry ND na www.youtube.com
Fotogalerie ze zkoušek na profilu Činohry na sociální síti Facebook.com

Kontakt pro média:

Tomáš Staněk, public relations

tel: 224 902 126, mobil: 605 207 249, e-mail: t.stanek@narodni-divadlo.cz

www.narodni-divadlo.cz

www.cinohraND.cz